

УДК 316.77:001:316.776.2

DOI 10.32461/2409-9805.2.2026.362109

Цитування:

Купрій Т. І. «Смерть експерта» та криза довіри до наукової комунікації в епоху постправди: чому вчені та академічні спільноти програють битву за увагу блогерам. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2026. № 1. С. 107–115.

Kupriy T. (2026). "The Death of the Expert" and the Crisis of Trust in Scientific Communication in the Age of Post-Truth: why Scientists and Academic Communities are Losing the Battle for Attention to Bloggers. *Library Science. Record Studies. Informology*, 1, 107–115 [in Ukrainian].

Купрій Тетяна Іванівна,

доктор філософії в галузі культурології,
старший викладач кафедри інформаційної
діяльності та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-2039-089X>
kupriipr@gmail.com

«СМЕРТЬ ЕКСПЕРТА» ТА КРИЗА ДОВІРИ ДО НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЕПОХУ ПОСТПРАВДИ: ЧОМУ ВЧЕНІ ТА АКАДЕМІЧНІ СПІЛЬНОТИ ПРОГРАЮТЬ БИТВУ ЗА УВАГУ БЛОГЕРАМ

*Метою статті є аналіз феномену кризи довіри до експертного знання в епоху цифрової медіатизації та постправди, з'ясування причин, чому традиційна академічна комунікація програє блогерам битву за увагу аудиторії, а також формулювання пропозицій щодо повернення довіри до наукового дискурсу в новому медійному ландшафті. **Методологічну основу** дослідження становлять міждисциплінарний підхід, що дозволяє поєднати здобутки медіазнавства, соціології знання, психології та культурології; метод теоретичного аналізу й синтезу наукових джерел для систематизації підходів до розуміння кризи експертності; порівняльний метод для зіставлення комунікаційних стратегій академічної спільноти та блогерів; метод узагальнення емпіричних даних щодо впливу дезінформації на суспільну довіру. **Наукова новизна** дослідження полягає в системному аналізі багатовимірної природи кризи експертності, що поєднує зовнішні (медійні, технологічні, алгоритмічні) і внутрішні (інституційні, психологічні, етичні) чинники. У роботі вперше в українському науковому дискурсі комплексно розглянуто вплив «фабрик статей» та кризи реплікації на суспільну довіру до науки як внутрішніх детермінант падіння авторитету експертного знання. Запропоновано авторське осмислення концепції «критичної довіри» (*critical trust*) як альтернативи спрощеній дихотомії «довіра vs недовіра». **Висновки.** Криза довіри до експертного знання має багатовимірну природу, зумовлену зовнішніми та внутрішніми проблемами науки – кризою реплікації, фабрикацією даних, діяльністю «фабрик статей» та деформацією системи рецензування. Нова ієрархія авторитетів, де блогери конкурують з ученими за суспільну увагу, ґрунтується на механізмі парасоціальної довіри та емоційного зв'язку з аудиторією, що стає можливим на тлі розмивання меж між істиною та вигадкою – ключової ознаки постправди. Повернення довіри до науки можливе лише за умови системних змін на трьох рівнях: внутрішнього очищення академічної спільноти, інституційної прозорості та переходу від монологу експертів до партисипативного діалогу з суспільством.*

Ключові слова: смерть експерта, постправда, цифрова медіатизація, наукова комунікація, криза довіри, блогери, парасоціальна довіра, криза реплікації, фабрики статей, інфодемія.

Kupriy Tetyana,

Doctor of Philosophy in Cultural Studies,
Teacher of the Department of Information Activities and Public Relations
of the Kyiv National University of Culture and Arts

"THE DEATH OF THE EXPERT" AND THE CRISIS OF TRUST IN SCIENTIFIC COMMUNICATION IN THE AGE OF POST-TRUTH: WHY SCIENTISTS AND ACADEMIC COMMUNITIES ARE LOSING THE BATTLE FOR ATTENTION TO BLOGGERS

The purpose of the article is to analyze the phenomenon of the crisis of trust in expert knowledge in

the era of digital mediatization and post-truth, to elucidate the reasons why traditional academic communication loses the battle for audience attention to bloggers, and to formulate proposals for restoring trust in scientific discourse within the new media landscape. **Research methodology.** The research methodology is based on an interdisciplinary approach that combines insights from media studies, sociology of knowledge, psychology, and cultural studies; the method of theoretical analysis and synthesis of scientific sources to systematize approaches to understanding the crisis of expertise; a comparative method for contrasting the communication strategies of the academic community and bloggers; and a method of generalizing empirical data on the impact of misinformation on public trust. **The scientific novelty** of the research lies in the systematic analysis of the multidimensional nature of the expertise crisis, which combines external (media, technological, algorithmic) and internal (institutional, psychological, ethical) factors. For the first time in Ukrainian academic discourse, the work comprehensively examines the impact of "paper mills" and the replication crisis on public trust in science as internal determinants of the decline in the authority of expert knowledge. An original interpretation of the concept of "critical trust" is proposed as an alternative to the simplified dichotomy of "trust vs. distrust". **Conclusions.** The crisis of trust in expert knowledge has a multidimensional nature, caused by both external factors and internal problems of science itself – the replication crisis, data fabrication, the activities of "paper mills", and the deformation of the peer-review system. The new hierarchy of authorities, where bloggers compete with scientists for public attention, is based on the mechanism of parasocial trust and emotional connection with the audience, which becomes possible against the backdrop of the blurring of boundaries between truth and fiction – a key feature of post-truth. Restoring trust in science is possible only under the condition of systemic changes at three levels: internal cleansing of the academic community, institutional transparency, and a transition from a monologue of experts to a participatory dialogue with society.

Keywords: death of the expert, post-truth, digital mediatization, scientific communication, crisis of trust, bloggers, parasocial trust, replication crisis, paper mills, infodemic.

Актуальність теми дослідження. Більшість людей живуть в епоху тотального інформаційного перенасичення, де кожен користувач смартфона може за лічені секунди отримати «відповідь» на будь-яке питання. Здавалося б, ніколи раніше доступ до знань не був настільки демократичним. І парадоксально, але ніколи до цього авторитет носіїв цих знань – експертів, учених, академічних дослідників – не падав так стрімко. Сьогодні можна спостерігати безпрецедентний феномен: думка професора, який присвятив десятиліття вивченню вірусології, важить у суспільній свідомості менше, ніж емоційний допис блогера-нутриціолога без жодної профільної освіти, а рекомендація кардіолога програє пораді інфлюенсера з його «унікальною методикою оздоровлення». Це відбувається настільки стрімко й масово, що дослідники вже говорять про феномен «смерті експерта» – втрату суспільством довіри до інституційних знань та інтелектуальної ієрархії [5; 16]. Коріння цієї кризи лежить у природі цифрової медіатизації: соцмережі створили ідеальне середовище для розквіту постправди, де емоція, переконливість й простота висловлювання важливіші за складність, доказовість чи верифікацію. Академічний дискурс з його обережними формулюваннями, посиланнями на джерела та визнанням меж власної компетенції опинився в глибокому програві перед яскравим, спрощеним і, головне, безкомпромісним стилем комунікації блогерів. Зрештою, алгоритми соцмереж, орієнтовані на максимізацію залучення, підсвічують саме такий контент – гучний, поляризую-

чий та емоційно заряджений. Як наслідок, ми отримали світ, де теорії змови поширюються швидше за наукові статті, а харизматичний шахрай збирає навколо себе аудиторію, про яку мріє будь-який сучасний університет.

Ця проблема виходить далеко за межі академічних спільнот і стає питанням виживання суспільства. Пандемія COVID-19 стала найяскравішим маркером цієї кризи: мільйони людей по всьому світу довірилися блогерам-антивакциноводам, а не імунологам, що призвело до десятків й сотень тисяч смертей, що можна було уникнути. Так само кліматична криза стикається з армією блогерів-скептиків, які заперечують консенсус 99% кліматологів. В Україні, в умовах війни, ця проблема набуває критичного значення: інформаційний простір розривають на частини «диванні експерти», військові блогери-аматори, які неперевіреними даними можуть становити пряму загрозу безпеці, дискредитуючи офіційні джерела та сіючи паніку.

Актуальність теми зумовлена також фундаментальною зміною способу виробництва та споживання знань. Якщо раніше університети та наукові школи були монополістами на виробництво істини, то сьогодні істину «виробляють» охоплення, лайки та коментарі у соціальних медіа. Експертність стала розмитою: в умовах інформаційної анархії будь-хто може проголосити себе експертом, створити відповідну картинку в Instagram й зібрати армію прихильників, що ставить під сумнів саму можливість раціонального суспільного діалогу. Якщо не має спільної бази

фактів і кожен обирає «свого експерта» під власні вподобання, суспільство втрачає здатність домовлятися про спільне майбутнє.

Аналіз досліджень і публікацій засвідчує, що феномен «смерті експерта» став предметом активного наукового осмислення відносно недавно, хоча в попередні десятиліття певні концептуальні передумови для аналізу формувалися. Фундаментальною працею, яка впровадила це поняття в широкий академічний та суспільний дискурс, є книга Т. Ніколса «Смерть експертизи: кампанія проти усталених знань і чому вони важливі», в якій він детально аналізує, як поширення інформаційних технологій, криза вищої освіти та трансформація журналістики призвели до знецінення фахового знання та зростання агресивного дилетантизму. Сам Т. Ніколс зазначав, що його книга виникла з есею, опублікованого ще до президентства Д. Трампа, але набула особливої актуальності, коли «війна проти експертності» стала політичним гаслом. У передмові до другого видання він уточнює, що експертність не мертва, але все ж перебуває в глибокій кризі через «поклоніння власному невігластву» [9].

Потрібно зауважити, що термін «смерть експерта» використовувався й раніше, хоча дещо в іншому контексті. Ще 1994 р. дослідники Л. Вайт та Е. Такет опублікували статтю з однойменною назвою в *Journal of the Operational Research Society*, де кризу призму постмодерністського підходу критикували міфи про «експерта» у сфері дослідження операцій та публічних проєктів [18]. Пізніше, у 2010 р., К. Річардсон та Е. Тейт у розділі «Смерть експерта?» збірки «Складність та управління знаннями» порушували питання застарілості редукціоністських уявлень про експертність в організаціях [16].

Сучасні студії поглиблюють розуміння цієї кризи. Г. Гопф зі співавторами у статті «Фальсифікація науки та криза знань: невігластво може бути фатальним» (2019) розглядають проблему «фейкової науки» як частину ширшої кризи знань, що має фатальні наслідки для суспільства, посилюючись на працю Т. Ніколса [5]. Вагомий внесок у розуміння психологічних механізмів поширення дезінформації зробили Г. Пеннікук та Д. Ренд у статті «Психологія фейкових новин» (2021), де доводять, що погане розрізнення правди й брехні пов'язане з браком критичного мислення та використанням евристик, а не лише з політичними уподобаннями [13].

Водночас лунають і критичні голоси щодо самої концепції. Індонезійський есеїст І. А. Дарьоно зауважує, що тріумф блогерів над експертами є природним наслідком демократизації комунікації: в соціальних медіа, як і в традиційній кав'ярні, слухають не найкомпетентнішого, а

найкрасномовнішого, тож «смерть експерта» може бути перебільшеною, а провина за неї частково лежить на самих науковцях, які не бажають говорити з публікою зрозумілою мовою [3]. Отже, наявні дослідження пропонують ґрунтовний аналіз причин кризи експертності та альтернативні погляди, закликаючи до оновлення комунікаційних стратегій наукової спільноти.

Метою статті є комплексний аналіз феномену кризи довіри до експертного знання в епоху цифрової медіатизації та постправди, де ключовим завданням є з'ясування та розгляд причин, чому традиційна академічна комунікація програє блогерам битву за увагу аудиторії, виявлення ключових комунікаційних розривів між наукою і суспільством, а також формулювання пропозицій щодо повернення довіри до наукового дискурсу. Необхідно не просто констатувати проблему «смерті експерта», а віднайти способи трансформації наукової комунікації, які дозволять їй бути конкурентною та авторитетною в новому медійному ландшафті, не втрачаючи при цьому своєї доказової та етичної основи.

Виклад основного матеріалу. Коріння кризи довіри до експертного знання сягає глибше, ніж може здатися на перший погляд, і не є винятково наслідком ери соціальних мереж. Ґрунтовний аналіз цього явища, здійснений американським політологом Т. Ніколсом, вказує на ключові передумови знецінення фахового знання, серед яких, по-перше, нечувана демократизація вищої освіти, яка, забезпечивши масовий доступ до дипломів, парадоксальним чином призвела не до зростання поваги до знань, а до формування ілюзії власної компетентності серед широких верств населення, по-друге, трансформація медійного ландшафту, коли традиційна журналістика, яка колись виконувала роль посередника між експертами та громадськістю, поступилася місцем цілодобовому новинному потоку, де швидкість і сенсаційність домінують над глибиною та верифікацією. Як наслідок, соціум втратив чіткі орієнтири інтелектуальної ієрархії, і думка професора опинилася в одному інформаційному ряді з коментарем рандомного блогера [9].

Однак криза експертності має не лише соціально-інституційне, а й глибинне психологічне підґрунтя. Дослідження Г. Пеннікука та Д. Ренда демонструють, що схильність людини довіряти неперевіреній інформації значною мірою зумовлена когнітивними особливостями: браком критичного мислення, використанням евристик (звучить правдоподібно – значить, правда) та ефектом підсиленого упередження, коли ми охоче приймаємо інформацію, яка узгоджується з нашими вже сформованими переконаннями, і відкидаємо ту, що їм суперечить [13]. Емоційне

сприйняття інформації дедалі частіше перемагає раціональний аналіз, що створює ідеальне підґрунтя для маніпуляцій.

Вирішальним каталізатором вказаних процесів стала цифрова медіатизація. Алгоритми соцмереж, як слушно зауважують сучасні критики, налаштовані не на пошук істини, а на максимізацію залученості користувача. Вони неминуче підсвічують контент, який викликає найсильніші емоції – гнів, страх, обурення або захоплення. Складний, зважений та обережний у формулюваннях науковий дискурс із його численними «з одного боку... з іншого боку» програє гучним, поляризованим й безкомпромісним заявам, які так добре продукують блогери. В результаті виникає ситуація, описана есеїстом І. А. Дарьоно: у соціальних медіа, як і в традиційній кав'ярні минулих століть, слухають не найкомпетентнішого, а найкрасномовнішого, і ця закономірність ставить під сумнів саму можливість раціонального суспільного діалогу [3]. Разом з тим, поширення «фейкової науки» та антиінтелектуалізму вже має фатальні наслідки – від відмови від вакцинації до ігнорування кліматичних загроз, що робить проблему не суто академічною, а питанням виживання суспільства [5]. Отже, анатомія кризи довіри до експертів постає як складний сплав інституційних змін, когнітивних обмежень людини та технологічного дизайну цифрових платформ.

У новому медіаландшафті формується зовсім інша ієрархія авторитетів, де кількість підписників нерідко важить більше, ніж науковий ступінь, а емоційна привабливість контенту переважає доказову силу [12]. Цей зсув не є випадковим побічним ефектом цифровізації, а радше закономірним результатом глибинних трансформацій у способах виробництва, верифікації та споживання знань. Щоб зрозуміти, чому мільйони людей довіряють блогерам більше, ніж академічним експертам, необхідно розглянути кілька взаємопов'язаних вимірів цієї кризи: психологічний, комунікаційний, інституційний та технологічний.

Ключовим механізмом, що пояснює феномен довіри до блогерів, є так звана парасоціальна довіра. Цей термін, запозичений із досліджень медіапсихології, описує ілюзію близькості та особистісного зв'язку, яка формується в аудиторії під час регулярного споживання контенту інфлюенсера. Глядачі сприймають блогера як «друга», «знайомого» або «свого», чії поради та думки апріорі видаються щирими й заслуговують на довіру. На відміну від безликої академічної інституції, блогер розповідає історії, демонструє емоції, ділиться особистим досвідом та зазирає в камеру так, ніби звертається безпосередньо до

кожного глядача – усе це створює потужний ефект присутності та інтимізації комунікації, якого так бракує традиційній науковій комунікації. Аналіз психологічних драйверів поширення дезінформації підтверджує, що емоційний зв'язок із джерелом інформації часто виявляється вагомішим за раціональну оцінку його компетентності [4].

Парадоксальним чином падінню авторитету експертного знання сприяють і процеси всередині самої академічної спільноти. Останніми роками науковий світ сколихнули гучні скандали, пов'язані з фабрикацією даних, не змогою відтворити результати ключових досліджень та розкриттям масштабних шахрайських схем. Як зазначають окремі дослідники, так звана «криза реплікації» поставила під сумнів достовірність значної частини наукових публікацій у різних дисциплінах – від соціальної психології до біомедицини. За даними опитувань, понад 70% науковців висловлювали сумніви на рахунок можливості відтворити результати опублікованих досліджень, що свідчить про системні проблеми в механізмах самокорекції науки [14].

Ще більш руйнівним для суспільної довіри стало викриття діяльності так званих «фабрик статей» (paper mills) – міжнародних мереж, які індустриально виробляють фальсифіковані наукові публікації на замовлення. Вчені Північно-Західного університету (США) виявили, що темпи зростання фейкової науки вже випереджають темпи зростання легітимних наукових публікацій. Ці організації діють за принципом кримінальних синдикатів, продаючи авторство в статтях, цитування і навіть фальсифікуючи процес рецензування. «Вони можуть не лише купувати статті, а й купувати цитування. Таким чином вони можуть виглядати як респектабельні науковці, хоча насправді не провели майже жодного незалежного дослідження» [1] – зазначає один із авторів дослідження. Коли публіка дізнається про такі масштабні фальсифікації, це неминуче підриває довіру не лише до окремих недоброчесних учених, а й до всієї системи наукової комунікації. Як слушно зауважують дослідники, якщо наукове знання будується на картковому будиночку, коли він падає, це не лише відкидає назад цілу галузь, а й підриває суспільну довіру до науки загалом [14].

Дослідження психологічних механізмів сприйняття інформації показують, що схильність довіряти псевдонауковим твердженням значною мірою зумовлена когнітивними особливостями людини. Г. Пеннікук та Д. Ренд у своїх роботах демонструють, що брак критичного мислення, використання евристик та ефект підтверджувального упередження змушують людей охоче

приймати інформацію, яка узгоджується з їхніми вже сформованими переконаннями, й відкидати ту, що їм суперечить [13]. Важливий внесок у розуміння проблеми зробила Н. Орескес, професорка Гарвардського університету, яка наголошує, що більшість людей, які відкидають науку, не страждають на патології, як-от бажання хаосу чи вияв злостивості. Натомість їхня недовіра є наслідком як інформаційного дефіциту, так і свідомого відкидання наукових даних під впливом соціального середовища чи емоційних чинників [10]. Це важливе уточнення, яке відкриває можливість для цілеспрямованих й свідомих комунікаційних інтервенцій: «хороша інформація, представлена в привабливий спосіб», може бути ефективною для багатьох, хто опинився в полоні псевдонаукових уявлень.

Дослідження псевдонаукових переконань серед старшокласників і вчителів, проведене групою вчених та експертів у 2024 р., показало, що рівень довіри до псевдонауки залежить від таких чинників, як довіра до публічних й наукових інституцій, споживання наукового контенту та рівень наукової грамотності [17]. Для вчителів визначальними виявилися тип отриманого диплома, обізнаність у предметі та впевненість у його викладанні. Це свідчить про те, що проблема сягає далеко за межі простої необізнаності й корениться в глибинних настановах щодо природи наукового знання.

Академічний дискурс, сформований століттями, послуговується складною термінологією, обережними формулюваннями («можна припустити», «наявні дані свідчать», «потрібні подальші дослідження») й розлогими обґрунтуваннями. Такий стиль, що покликаний забезпечувати наукову добросовісність і точність, у соціальних медіа програє простоті, категоричності та візуальній привабливості блогерського контенту. Блогери впевнено дають прості відповіді на складні питання, тоді як учені змушені визнавати межі власної компетентності, що в епоху постправди сприймається як слабкість, а не як чеснота. Е. Кербер та Т. Аль-Шаваф у статті «“Божевіллям є те, як я став кращим”»: переосмислення етосу в кризі вічного застою» (2025) аналізують риторичні стратегії популярних блогерів, зокрема Дж. Рогана, і доходять висновку, що такі постаті успішно експлуатують кризу довіри до офіційних інституцій. Вони будують свій етос (переконливість) на антитезі «корумпованому мейнстриму» та «незалежному пошуку істини», використовуючи саме поняття «дезінформація» як маркер того, що «система» намагається приховати правду [7]. Це створює парадоксальну ситуацію, коли критика дезінформації лише підживлює ринок для конспірологічного контенту, оскільки чим

більше офіційні джерела застерігають від фейків, тим більше це переконує скептиків у тому, що їм є що приховувати.

Проблема ускладнюється тим, що традиційні медіа, прагнучи сенсацій та великих показників переглядів, частенько стають неконтрольованими рупорами псевдонаукових тверджень. Класичним прикладом є експеримент журналіста Дж. Боханнона, який зумисне провів методологічно некоректний аналіз користі шоколаду для схуднення (мала вибірка, велика кількість залежних змінних, що підвищувало ймовірність випадково знайти значущість), опублікував його в хижацькому журналі за €600, написав пресреліз – і історію підхопили таблоїди та телевізійні новини по всьому світу. «Німецькі науковці виявили, що ваша дієта працює краще, якщо поєднувати її з темним шоколадом», – повідомляли ведучі з телеекранів. Згодом статтю було відкликано, але міф розійшовся мільйонними тиражами. Як слушно зауважив один із коментаторів цієї історії, «харчовий ланцюг здоров'я та науки, який живить публіку споживачів, отруєний різними гравцями на різних етапах. Проблема значно серйозніша за видавничий розіграш, який обдурив мільйони. Це криза довіри до науки та журналістики» [8, 227].

Найбільш промовистим свідченням фатальних наслідків зсуву авторитетів стала пандемія COVID-19. Дезінформація про вакцини, поширювана блогерами-антивакцинаторами, призвела до масових відмов від щеплень й сотень тисяч смертей, яких можна було уникнути. Як зазначають дослідники, звіт про нібито зв'язок між вакциною MMR та аутизмом, який був спростований та визнаний сфальсифікованим ще роки тому, продовжує циркулювати в соціальних мережах, підживлюючи антивакцинаторські рухи по всьому світу [1]. Проблема набула такого масштабу, що Всесвітній економічний форум у своїх звітах про глобальні ризики неодноразово наголошував на небезпеці масової дезінформації та ерозії довіри до наукового знання [10].

В українському контексті, в умовах повномасштабної війни, ця проблема набуває особливої актуальності та гостроти. Інформаційний простір заповнили «диванні експерти» – блогери-аматори, які без жодного військового досвіду беруться аналізувати перебіг бойових дій, прогнозувати дії противника, а також критикувати офіційні рішення командування та навіть давати рекомендації щодо стратегії й тактики. Їхні емоційні, часто панічні або надмірно оптимістичні дописи збирають мільйонні охоплення, а зважені коментарі справжніх військових експертів залишаються поза увагою. Механізм тут той самий: парасоціальний зв'язок із харизматичним блоге-

ром, який «говорить просто і зрозуміло» та «не боїться казати правду, яку від нас приховують», перемагає довіру до офіційних джерел та інституційних експертів. Таке розмивання експертності є прямою загрозою не лише інформаційній безпеці, а й життю людей, адже некритичне сприйняття неперевіраних даних може впливати на моральний дух військ та цивільного населення, провокувати паніку або, навпаки, безпідставну ейфорію.

Отже, нова ієрархія авторитетів, де харизма й емоційний зв'язок долають компетентність, має цілком вимірювані трагічні наслідки – від дитячих смертей через відмову від вакцинації до паніки та дезорієнтації в умовах війни. І поки академічна спільнота не навчиться говорити з публікою мовою, яка буде почута в новому медійному ландшафті, і поки не буде відновлено довіру до інституції науки через очищення її від шахраїв та фальсифікаторів, блогери залишатимуться головними «експертами» для мільйонів.

Відповідь на питання, як повернути довіру до експертного знання в епоху постправди, не зводиться до простого заклик «краще комунікувати». Сучасні вчені одностайні в одному: сама по собі комунікація, навіть найдосконаліша, не здатна відновити авторитет науки, якщо не зміняться інституційні засади її функціонування. Як зауважує Т. Пурнат, експертка з інфодемії Всесвітньої організації охорони здоров'я, «бути голоснішим не означає будувати довіру. Довіру заробляють через стосунки – між пацієнтами й лікарями, громадянами та системами, політикою та доказами. Гарна комунікація не має значення, якщо ми не підтримуємо самі інституції, які виробляють доказову базу» [15].

Перший і найскладніший крок – внутрішнє очищення науки. Криза довіри значною мірою спровокована реальними проблемами академічної спільноти: фабрикацією даних, кризою реплікації, діяльністю «фабрик статей» і нездоровою культурою «публікуйся або помри» (publish or perish). Дослідження А. Петцольда і М. Ніколс констатує: «Модель “публікуйся або помри” не винагороджує якість; радше вона винагороджує продуктивність незалежно від якості чи відтворюваності дослідження» [14]. Понад 70% вчених визнають, що результати значної частини опублікованих досліджень неможливо відтворити. Це не просто статистика – це фундамент, на якому будується суспільний скептицизм. Як зазначають автори, «якщо наукове знання побудоване на картковому будиночку, коли він падає, це не лише відкидає назад цілу галузь, а й підриває суспільну довіру до науки загалом» [14].

Розуміння проблеми зумовило появу глобальних ініціатив з реформування системи оці-

нювання наукової роботи. Декларація DORA (San Francisco Declaration on Research Assessment) закликає відмовитися від використання імпаکت-фактора журналів як основного показника якості дослідження, натомість пропонується оцінювати наукову роботу за змістом, а не за метриками публікаційної активності [6]. Коаліція з реформування оцінювання досліджень (CoARA) розширює цей підхід, заохочуючи визнавати різноманітні результати, включно з відкритими даними, освітньою діяльністю та участю в публічній політиці [11]. Це не просто технічні зміни, а переорієнтація науки з внутрішньої самодостатності на служіння суспільству.

Другий ключовий напрям – інституційна прозорість й нова етика діалогу з публікою. Дискусія в Американській академії мистецтв і наук дійшла висновку: «Прозорість не підлягає обговоренню. Якщо наука хоче повернути довіру, ми повинні показати людям, як роблять ковбасу» [2, 43]. Йдеться про демонстрацію самого процесу наукового пошуку з його сумнівами, помилками, суперечками й невизначеністю. Сучасні дослідження підтверджують, що сприйняття моральних якостей і характеру вчених є навіть важливішим чинником довіри, ніж їхня кваліфікація. Комунікація має бути чесною, визнавати виклики дослідницької роботи й проблеми дослідницької культури, а не зосереджуватися непропорційно на історіях успіху.

Важливим елементом нової етики є визнання невизначеності як невід'ємної властивості наукового пізнання. Притаманна невизначеність наукового процесу тягне за собою очевидні обмеження (та помилки). Ці міркування, разом із прозорістю та відкритістю, є не слабкістю, а ознакою зрілості знання. Коли ці принципи замінюються оборонною позицією чи винятковістю, науку легко позначити як елітарну та маніпулятивну. Це швидко підриває довіру. Визнання обмежень і помилок – не вразливість, а демонстрація інтелектуальної чесності.

Третій вимір – подолання сприйняття науки як елітарного й відірваного від реальності проекту. Дослідження демонструють, що наука, яка сприймається як «локальна» чи така, що має зрозумілу мету, викликає більше довіри. Це означає перехід від монологу експертів до партисипативного діалогу, де публіка залучена до обговорення не лише результатів, а й напрямів досліджень. «Нам потрібно рухатися вперед разом, – наголошує Т. Пурнат, – не як експертам, що промовляють згори, а як партнерам, що слухають знизу» [15].

Водночас, як застерігають дослідники, варто уникати спрощеної дихотомії «довіра vs недовіра». Зосередження суто на підвищенні довіри

може ненавмисно просувати статичний, авторитарний образ наукового продукту, а не динамічний науковий процес. Надмірний акцент на довірі також може придушити простір для обґрунтованого сумніву. Справжня мета – це формування «критичної довіри» (critical trust): загальної впевненості в цінності науки як способу пізнання, поєднаної з розумінням її обмежень і готовністю ставити запитання. Це і є той баланс, що дозволить науці зберегти авторитет, не перетворюючись на догму, і бути почутою в новому медійному ландшафті, не втрачаючи своєї доказової та етичної основи.

Висновки. Отже, аналіз феномену «смерті експерта» в епоху цифрової медіатизації та постправди дає підстави для низки узагальнень. По-перше, криза довіри до експертного знання має багатовимірну природу: вона зумовлена не лише зовнішніми чинниками (трансформація медіа, алгоритмізація соціальних мереж, зростання впливу блогерів), а й глибинними внутрішніми проблемами самої науки – кризою реплікації, фабрикацією даних, діяльністю «фабрик статей» та деформацією системи рецензування. Як слушно зауважує Міжнародна наукова рада, притаманна невизначеність наукового процесу тягне за собою очевидні обмеження, і коли ці принципи замінюються оборонною позицією, науку легко позначити як елітарну. По-друге, нова ієрархія авторитетів, де блогери успішно конкурують з ученими за суспільну увагу, ґрунтується на механізмі парасоціальної довіри та емоційного зв'язку з аудиторією. Це стає можливим на тлі розмивання меж між істиною та вигадкою, що є ключовою ознакою постправди. В українському контексті, в умовах війни, ця проблема набуває особливої гостроти, оскільки некритичне сприйняття «диванних експертів» може становити пряму загрозу безпеці. По-третє, повернення довіри до науки можливе лише за умови системних змін на кількох рівнях: внутрішнього очищення академічної спільноти (реформування

системи оцінювання, боротьба з фабрикаціями), інституційної прозорості (демонстрація процесу наукового пошуку з його сумнівами й помилками) та переходу від монологу експертів до партисипативного діалогу з суспільством. Як свідчить успішний досвід кампанії з ліквідації поліомієліту в Індії, залучення лідерів громад, релігійних авторитетів і навіть перукарів до поширення інформації виявилось ефективнішим за суто медичні протоколи. Необхідно розрізняти скептицизм, як невід'ємну частину наукового методу, і тотальну недовіру, що часто є недовірою не до науки як такої, а до урядів та інституцій.

Проблематика кризи експертності та шляхів її подолання відкриває широке поле для подальших наукових розвідок. Передусім потребує глибшого вивчення вплив новітніх технологій, зокрема ШІ, на якість наукових публікацій і суспільне сприйняття науки. Постає питання: чи можуть алгоритми не лише поглиблювати кризу, а й сприяти її подоланню через автоматизовану перевірку фактів та виявлення фальсифікацій? Інший напрям – дослідження ефективності різних моделей публічної комунікації науки. Чи працюють формати «наукових кафе», відкритих лекцій, спільних проєктів учених і блогерів? Які комунікаційні стратегії здатні відновити довіру, не спрощуючи науковий зміст до рівня примітивізації? Особливої ваги це питання набуває в контексті подолання «інфодемії» – масового поширення дезінформації, що супроводжувала пандемію COVID-19. Третій напрям – поглиблений аналіз українського контексту. Дані КМІС за 2025 р. свідчать про унікальну динаміку суспільної довіри в умовах війни: Збройні Сили України зберігають майже монолітну підтримку на рівні 94%, волонтерам довіряють 79%, тоді як судам – лише 15%, а прокуратурі – 12%. Це відкриває перспективу дослідження того, як екстремальні умови впливають на ієрархію авторитетів і чи можна використати цей досвід для розробки моделей комунікації в інших кризових контекстах.

Список використаних джерел

1. Blizovsky A. New study warns: Fake science is growing faster than legitimate research. *Hayadan*. 2025, December 27. URL: <https://en.hayadan.org.il/fake-science-growing-faster-than-legitimate-research> (дата звернення: 10.02.2026).
2. Bloomfield E. F. *Science v. Story: Narrative Strategies for Science Communicators*. University of California Press, 2024. 288 p.
3. Daryono I. A. Omong Kosong Matinya Kepakaran. *detikNews*. 2019, 1 Okt. URL: <https://news.detik.com/kolom/d-4729455/omong-kosong-matinya-kepakaran> (дата звернення: 10.02.2026).
4. Harman J. J., Lorandos D., Sherry A., Kaufman M. R. Danger of Misinformation and Science Denial: Background, Modern Examples, Future Action. *Journal of Social Issues*. 2025. Vol. 81(1). URL: <https://spssi.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/josi.70006> (дата звернення: 10.02.2026).
5. Hopf H., Krief A., Mehta G., Matlin, S. A. Fake science and the knowledge crisis: Ignorance can be fatal. *Royal Society Open Science*. 2019. Vol. 6. P. 1–7.

6. In science we trust? Six takeaways from a Science and Society conference. *EMBL*. 2025, 1 August. URL: <https://www.embl.org/news/connections/in-science-we-trust-six-takeaways-from-a-science-and-society-conference/> (дата звернення: 10.02.2026).
7. Koerber A., Al-Shawaf T. "What's Crazy Is Look How Better I Got": Rethinking Ethos in the Crisis of Perpetual Stasis. *Rhetoric Society Quarterly*. 2025. Vol. 55. P. 263–276.
8. Kozak A. Understanding Pseudoscience Vulnerability through Epistemological Development, Critical Thinking, and Science Literacy. In *Pseudoscience: The Conspiracy Against Science*. Allison B. Kaufman, James C. Kaufman. The MIT Press, 2018. P. 223–238.
9. Nichols T. *The Death of Expertise: The Campaign against Established Knowledge and Why it Matters* (2nd edn). Oxford University Press, 2024. 336 p.
10. Oreskes N. The Impact of Science Denial and Pseudoscience on the Behavioral and Social Sciences. *Journal of Social Issues*. 2025. Vol. 81 (2). URL: <https://spssi.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/josi.70007> (дата звернення: 10.02.2026).
11. Orer H. S. Rebuilding trust in science cannot rely on persuasion alone. *The International Science Council*. 2025, December 16. URL: <https://council.science/blog/rebuilding-trust-in-science-cannot-rely-on-persuasion-alone/> (дата звернення: 10.02.2026).
12. Pecheranskyi, I., Humeniuk, T., Shvets, N., Holovkova, M., & Sibiriakova, O. Transmedia discourse in the digital age: exploring radical intertextuality, audiovisual hybridization, and the "aporia" of homo medialis. *Research Journal in Advanced Humanities*. 2023. Vol. 4(2). P. 116–130.
13. Pennycook G., Rand D. G. The Psychology of Fake News. *Trends in Cognitive Sciences*. 2021. Vol. 25 (5). P. 388–402.
14. Petzold A. M., Nichols M. D. Regaining Scientific Authority in a Post-Truth Landscape. *Publications*. 2025. Vol. 13(4), 65. URL: <https://doi.org/10.3390/publications13040065> (дата звернення: 10.02.2026).
15. Purnat T. Trust is a Verb: Reimagining Confidence in an Age of Doubt. *Australian Academy of Health & Medical Sciences*. 2025, 18 September. URL: <https://aahms.org/news/trust-on-trial-tina-purnat-on-trust-in-an-age-of-doubt/#mainContent> (дата звернення: 10.02.2026).
16. Richardson K. A., Tait A. The Death of the Expert? In *Complexity and Knowledge Management Understanding the Role of Knowledge in the Management of Social Networks Available to Purchase*. By Andrew Tait; Kurt A. Richardson. Emerald Publishing Limited, 2010. URL: <https://www.emerald.com/books/edited-volume/19390/chapter-abstract/103993995/The-Death-of-the-Expert?redirectedFrom=fulltext> (дата звернення: 10.02.2026).
17. Sciarretta W., Bondani M., Galano S., Malgieri M., Onorato P., Testa I. Analysis of pseudoscientific beliefs in quantum mechanics of high school students and teachers. *Physical review physics education research*. 2024. Vol. 20. URL: https://iris.cnr.it/retrieve/c8a2247c-b024-4b41-81bf-0733f6f6e55b/2024_PRPER_pseudo.pdf (дата звернення: 10.02.2026).
18. White L., Taket A. The Death of the Expert. *Journal of the Operational Research Society*. 1994. Vol. 45(7). P. 733–748.

References

1. Blizovsky, A. New study warns: Fake science is growing faster than legitimate research. Hayadan. 2025, December 27. Retrieved from: <https://en.hayadan.org.il/fake-science-growing-faster-than-legitimate-research> [in English].
2. Bloomfield, E. F. (2024). *Science v. Story: Narrative Strategies for Science Communicators*. University of California Press, 288 [in English].
3. Daryono, I. A. (2019, 1 Okt.). Omong Kosong Matinya Kepakaran. detikNews. Retrieved from: <https://news.detik.com/kolom/d-4729455/omong-kosong-matinya-kepakaran> [in English].
4. Harman, J. J., Lorandos D., Sherry A., Kaufman M. R. (2025). Danger of Misinformation and Science Denial: Background, Modern Examples, Future Action. *Journal of Social Issues*. Vol. 81(1). Retrieved from: <https://spssi.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/josi.70006> [in English].
5. Hopf, H., Krief, A., Mehta, G., Matlin, S. A. (2019). Fake science and the knowledge crisis: Ignorance can be fatal. *Royal Society Open Science*, 6, 1–7 [in English].
6. In science we trust? Six takeaways from a Science and Society conference. *EMBL*. 2025, 1 August. Retrieved from: <https://www.embl.org/news/connections/in-science-we-trust-six-takeaways-from-a-science-and-society-conference/> [in English].

7. Koerber, A., Al-Shawaf, T. (2025). "What's Crazy Is Look How Better I Got": Rethinking Ethos in the Crisis of Perpetual Stasis. *Rhetoric Society Quarterly*, 55, 263–276 [in English].
8. Kozak, A. (2018). Understanding Pseudoscience Vulnerability through Epistemological Development, Critical Thinking, and Science Literacy. In *Pseudoscience: The Conspiracy Against Science*. Allison B. Kaufman, James C. Kaufman. The MIT Press, 223–238 [in English].
9. Nichols, T. (2024). *The Death of Expertise: The Campaign against Established Knowledge and Why it Matters* (2nd edn). Oxford University Press, 336 [in English].
10. Oreskes, N. (2025). The Impact of Science Denial and Pseudoscience on the Behavioral and Social Sciences. *Journal of Social*, 81 (2). Retrieved from: <https://spssi.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/josi.70007> [in English].
11. Orer, H. S. (2025, December 16). Rebuilding trust in science cannot rely on persuasion alone. The International Science Council. Retrieved from: <https://council.science/blog/rebuilding-trust-in-science-cannot-rely-on-persuasion-alone/> [in English].
12. Pecheranskyi, I., Humeniuk, T., Shvets, N., Holovkova, M., & Sibiriakova, O. (2023). Transmedia discourse in the digital age: exploring radical intertextuality, audiovisual hybridization, and the "aporia" of homo medialis. *Research Journal in Advanced Humanities*, 4(2), 116–130 [in English].
13. Pennycook, G., Rand, D. G. (2021). The Psychology of Fake News. *Trends in Cognitive Sciences*, 25 (5), 388–402 [in English].
14. Petzold, A. M., Nichols, M. D. (2025). Regaining Scientific Authority in a Post-Truth Landscape. *Publications*, 13(4), 65. Retrieved from: <https://doi.org/10.3390/publications13040065> [in English].
15. Purnat, T. Trust is a Verb: Reimagining Confidence in an Age of Doubt. *Australian Academy of Health & Medical Sciences*. 2025, 18 September. Retrieved from: <https://aahms.org/news/trust-on-trial-tina-purnat-on-trust-in-an-age-of-doubt/#mainContent> [in English].
16. Richardson, K. A., Tait, A. (2010). The Death of the Expert? In *Complexity and Knowledge Management Understanding the Role of Knowledge in the Management of Social Networks Available to Purchase*. By Andrew Tait; Kurt A. Richardson. Emerald Publishing Limited, Retrieved from: <https://www.emerald.com/books/edited-volume/19390/chapter-abstract/103993995/The-Death-of-the-Expert?redirectedFrom=fulltext> [in English].
17. Sciarretta, W., Bondani, M., Galano, S., Malgieri, M., Onorato, P., Testa, I. (2024). Analysis of pseudoscientific beliefs in quantum mechanics of high school students and teachers. *Physical review physics education research*, 20. Retrieved from: https://iris.cnr.it/retrieve/c8a2247c-b024-4b41-81bf-0733f6f6e55b/2024_PRPER_pseudo.pdf [in English].
18. White L., Taket, (1994). A. The Death of the Expert. *Journal of the Operational Research Society*. Vol. 45(7). P. 733–748.

*Стаття надійшла до редакції 10.03.2026
Отримано після доопрацювання 14.04.2026
Прийнято до друку 23.04.2026
Опубліковано 25.05.2026*